

CARTIER
DICTIŃONAR

Bernard PHAN

**Cronologia secolului
al XX-lea**

Traducere din franceză de Iolanda Vasiliu

CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

Chișinău: bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, sectorul Ciocana. Tel.: 34 64 61.

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.
LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel.: 34 64 61.

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 24 10 00.

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22.

Colecția *Cartier dicționar* este coordonată de Valentin Guțu

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta seriei și coperta: Vitalie Coroban

Design și tehnoredactare: Marina Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipar: Bons Offices (nr. 306)

Bernard Phan

CHRONOLOGIE DU XXe SIÈCLE

© Editions du Seuil, 2007

Bernard Phan

CRONOLOGIA SECOLULUI AL XX-LEA

Ediția I, decembrie 2007

© Cartier, 2007, pentru prezenta versiune românească.

Această ediție a apărut în 2007 la Editura Cartier. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Phan, Bernard

Cronologia secolului al XX-lea / Bernard Phan; trad. din fr.: Iolanda Vasiliu; cop.: Vitalie

Coroban. – Ch. : Cartier, 2007 (Tipogr. "Bons Offices" SRL). – 192 p.; (Col. *Cartier*

dict. / coord. col.: Valentin Guțu). 610 ex. Tit. orig.: Chronologie du XXe siècle

ISBN 978-9975-79-444-2

CZU 94

P 63

Am utilizat în mod sistematic termenul „etatsunien”¹, preferându-l cuvântului „american”, din preocuparea pentru exactitate: Statele Unite nu controlează, cel puțin nu încă, întregul continent; ele nu sunt decât, cel mult, statul cel mai vechi. Nicio țară de pe continentul european, oricât de veche ar fi ea, nu a avut niciodată pretenția de a confisca pentru sine adjectivul „european”.

1. De la „Etats-Unis d’Amérique”: Statele Unite ale Americii; adjectiv inventat de autor pentru a-i desemna pe locuitorii Statelor Unite (n.t.). Pentru că adjectivul nu are corespondent în limba română, am folosit perifraze de tipul : „locuitori ai Statelor Unite”.

Introducere

Această cronologie a secolului al XX-lea nu are deloc pretenții de exhaustivitate, ci se vrea o cronologie metodică, având drept fir roșu dorința de a fixa jaloanele afirmării treptate a hegemoniei Statelor Unite. Afirmarea acestei hegemonii n-a întârziat să suscite contestări. Într-o vreme în care detestabilul „politiquement correct”² sfârșește prin a întuneca mințile oamenilor, nu e inutil de precizat că termenul „hegemonie” nu are aici nicio conotație peiorativă. Statele Unite și-au afirmat destul de clar convingerea că au un „destin evident” și o legitimitate naturală de a-și exercita *leadership*-ul. De fiecare dată când au propus aliaților lor de a lua parte la acest *leadership*, era limpede că nu putea fi vorba decât de o participare inegală. Nimic mai natural: din 1945, Statele Unite sunt puterea dominantă, iar de la sfârșitul URSS, singura mare putere. Termenul „superputere” sau „hiperputere” are ca unic obiectiv să permită utilizarea în continuare a termenului „putere” pentru a califica Franța sau Marea

2. Anglicism, din expresia „politically correct”, adoptată de limba franceză la începutul anilor '90. Este cel mai adesea folosit ca sinonim pentru „eufemism” și vizează în mod special discursul anumitor grupuri sau științe.

Britanie. Așa cum o spune atât de bine fraza atribuită lui Winston Churchill, „o putere nu are prieteni, ci numai interese”, Statele Unite sunt preocupate înainte de toate să și le apere pe ale lor.

De-a lungul secolului al XX-lea, Statele Unite și-au afirmat progresiv imperialismul. Doctrina ușii deschise și refuzul colonizării unor vaste porțiuni ale lumii de către puterile europene nu erau decât cele două fețe ale aceleiași pretenții: aceea de a putea să acționeze din punct de vedere economic oriunde voiau. Fără a risca prea mult, căci, atunci când ești pe cale de a deveni, și apoi când ai devenit prima putere mondială, îți este la îndemână să predici competiția cea mai deschisă cu putință.

Câtă vreme a durat războiul rece, a fost aproape imposibil să pomenești de acest imperialism al Statelor Unite fără să fii imediat catalogat drept comunist sau criptocomunist. Ne putem dori, prin urmare, ca, odată cu dispariția URSS, termenul să-și regăsească înțelesul banal, fără vreo conotație partizană. Orice putere dominantă aspiră să-și impună *imperium*-ul său, puterea sa, și, prin urmare, regula jocului care o avantajează. Într-o lume globalizată, relațiile dintre state sunt întotdeauna conduse de regulile lui *realpolitik*, care e mai ușor de acceptat când îl impui altora decât atunci când trebuie să-i suporti consecințele.

În special în Franța, unde raporturile cu Statele Unite capătă foarte repede un caracter pasional, fie și

exprimarea neutră a realității faptelor este prea adesea asimilată cu un sentiment de ostilitate. Or, constatarea realității politicii Statelor Unite și analiza precisă a obiectivelor sale nu înseamnă neapărat adoptarea unei atitudini răuvoitoare sau ostile în ceea ce le privește. Este tocmai ceea ce amintea Charles de Gaulle, aliat dificil, dar în același timp foarte sigur, al Statelor Unite, în alocuțiunea din 14 decembrie 1965: „În 1914 – ce să facem – eram în război împotriva lui Wilhelm al II-lea, americanii nu erau acolo, au venit în 1917 și au făcut foarte bine, pentru ei și pentru întreaga lume. În 1940, nu erau acolo, iar noi am fost copleșiți de Hitler, și abia în 1941, fiindcă japonezii au scufundat o parte a flotei la Pearl Harbour, Statele Unite au intrat în război. Departe de mine ideea de a nu recunoaște imensul serviciu pe care l-au făcut, lor, lumii și nouă, intrând în război în 1917 și în 1941. Știu foarte bine toate acestea și totuși nu afirm că, din moment ce nu au fost întotdeauna cu noi, sunt antifrancezi. Ei bine, dacă în momentul de față nu sunt întotdeauna de partea americanilor și, ca să dau un exemplu, în special, în politica pe care o duc în Asia³, asta nu înseamnă că sunt antiamerican”.

Pe de altă parte, se cade să subliniem că acest imperialism are o mare putere de seducție, ba chiar de fascinație, chiar asupra celor pe care îi exasperează. Or, nu toate

3. Citat de André Passeron, De Gaulle 1958- 1969, Bordas, col. „Présence politique”, Paris, 1972.

imperialismele se bucură de acest privilegiu. Adversarii Statelor Unite, care denunță privilegiul acestora și care ordonă așa-zișilor *gringo*⁴ să părăsească America Latină și să se întoarcă acasă, doresc uneori cu ardoare să treacă Rio Grande ca să ajungă la visul american. Tot așa, în societățile eliberate recent de sub imperialismul sovietic, modelului Statelor Unite îi sunt atribuite toate calitățile și toate elementele de seducție. Peste câțiva ani, când aceste societăți vor fi perceput lucrurile la adevărata lor valoare, sunt motive serioase să credem că vor privi Statele Unite cu mult mai multă nuanțare și precizie.

Este prea devreme să știm dacă atentatul de la New York, care a distrus World Trade Center, va fi data care va marca începutul secolului al XXI-lea, tot așa cum, în mod convențional, anul 1914 marchează începutul secolului al XX-lea. Dar, mai mult decât aceste acte de terorism, care exprimă atât neputința autorilor lor, cât și ostilitatea lor fanatică față de Statele Unite, probabil că apariția puterilor chineză și indiană va scurta durata acestei preponderențe a Statelor Unite, așa cum s-a întâmplat odinioară cu „preponderența spaniolă”, analizată de Henri Hauser.

Nu e inutil să amintim faptul că un eveniment poate fi evocat prin intermediul unor date diferite. Această

4. Cuvânt spaniol din America de Sud. Peiorativ: american din Statele Unite, anglo-saxon, pentru latinoamericani. (n.t.)

posibilitate nu există în cazul primului pas al omului pe Lună, decât dacă jonglăm cu ora acestui eveniment, în funcție de fusul orar al celui care vorbește despre el. Tot așa, în cazul unei domnii, după moartea suveranului, succesorul său e rege din moment ce, așa cum spune adagiul, „le mort saisit le vif”⁵. Când e vorba de un tratat, putem indica data la care a fost semnat. Dar e posibil să-i preferăm data la care a fost ratificat sau cea la care a intrat în vigoare. Alegerea președintelui Statelor Unite este indicată în această lucrare prin data desemnării marilor electori. Este momentul în care intervine sufragiul universal și, mandatul acestor mari electori fiind imperativ, președintele nefiind încă ales, în principiu jocurile sunt făcute, în afară de situația din Florida din 2000.

5. Maximă din drept, care înseamnă: „moștenitorul primește fără întârziere bunurile defunctului”. (n.t.)

Cronologia secolului al XX-lea

1890 – 1919

Înainte de Marele Război, cuvântul „Puterile” trimite, fără a fi necesar să fie enumerate numele acestora, la micul grup al țărilor care domină lumea. Toate sunt din Europa: Germania, Austro-Ungaria, Franța, Marea Britanie, Italia, Rusia. Se prevedea deja sosirea apropiată a noi membri, în special a Statelor Unite, dar acestea sunt încă departe de a juca un rol comparabil cu acela al membrilor mai vechi ale „clubului”. Această hegemonie asumată colectiv se poate măsura după investițiile lor financiare, precum și după numărul de premii Nobel obținute.

În ceea ce privește premiile Nobel pentru fizică, chimie, fiziologie sau medicină, din perioada anterioară anului 1919, țările europene obțin 46, iar Statele Unite două. Cât despre premiul Nobel pentru pace din aceeași perioadă, 15 răsplătesc țări europene, iar două Statele Unite.

Dacă e să vorbim despre puterea financiară, Statele Unite datorează țărilor europene, înainte de 1914, mai bine de 25 de miliarde de franci-aur. Evaluate tot în franci-aur, investițiile lor externe, în marea lor majoritate pe continentul american, nu se ridică decât la 18 miliarde. Prin comparație, Marea Britanie a investit 98 de miliarde de franci-aur, dintre care 34 în America de Nord și 19 în America Latină; Franța 43 de miliarde, dintre care 2,1 în America de Nord și 2,9 în America de Sud. Cât despre

Germania, din 29 de miliarde investite, 4,6 sunt în America de Nord și 4,8 în America de Sud.

Chiar pe plan industrial, Statele Unite sunt, din punct de vedere calitativ, în urma puterilor europene. Industria Statelor Unite este astfel incapabilă să fabrice tunul de 75, prea complex pentru standardele sale de producție.

Aceasta nu împiedică guvernul Statelor Unite să încerce să influențeze afacerile lumii. Chiar dacă și-a trecut sub autoritatea sa câteva teritorii, el dezaprobă colonizarea și mai ales monopolul economic pe care Puterile le impun în coloniile lor. Acesta are inconvenientul de a îndepărta Statele Unite de la multe bogății de pe aceste piețe coloniale, și de la tot atâtea profituri. Statele Unite nu sunt active ca putere dominantă decât în spațiul Americii Centrale și în Caraibi. E adevărat că ele consideră acest spațiu ca fiind „curtea din spatele casei”.

1890 Publicarea cărții amiralului american Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660 – 1783*. Doi ani mai târziu, el publică *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*. Amiralul analizează necesitatea, pentru o țară care vrea să devină o putere, de a controla căile maritime de circulație și de schimburi, și, prin urmare, necesitatea de a dispune de baze externe. Din acest motiv, el este unul dintre teoreticienii imperialismului Statelor Unite.

28 decembrie 1895 Prima proiecție cinematografică la Paris, la Grand Café. O nouă artă s-a născut. La rândul lor, anumiți șefi de întreprinderi pun bazele unei activități industriale. Se numesc Gaumont, Pathé sau Warner. Instalate la Hollywood, pentru vizibilitate, marile studiouri din Statele Unite se impun imediat prin forța mijloacelor lor.

1896 Atena organizează primele Jocuri Olimpice moderne, rod al eforturilor câtorva persoane, printre care Pierre de Coubertin.

1896 Theodor Herzl publică *L'Etat des Juifs*. Speriat de reapariția antisemitismului în Franța în timpul